

Terembura

[/Részlet/](#)

[\[...\]](#)

EZERKILENC SZÁZÖTVENHAT

Két nagy élménye van. 1956 és Budapest. Igaza van Eörsi-nek, amikor kiemeli, hogy „ama igen gyér számú szerzők közé tartozik, akiknek a Magyar Október nem pusztán tíz napot jelentett, hanem olyan történelmi időszakot, amely nemzedékek életét határozta meg. A Bálanya, a Deficit és egy tucatnyi novella ennek a felismerésnek köszönheti létrejöttét.” (Eörsi István: Az átvilágítás homálya együk hozzá, hogy nem volt olyan politikus, aki oly erővel nyilatkozta volna ki bármiféle ellenzéki találkozáson, mint Csurka, az 1956 iránti érzelmeit Monorligeten 1985-ben. Az oda írt dolgozata az első „félnyilvános” hitvallás 1956 mellett. És Csurka egész politikai filozófiájának a sarokpontjává 1956-ot tette. „Ott a magyarság egységben volt és megemelkedett, azóta csak hanyatlak.” Sohasem engedett a negyven-

nyolcból, ötvenhatból, vagy legalábbis abból, amit annak hitt. Nemzeti és szociális álmról van itt szó. Hogy ez a nemzeti és szociális álom a kilencvenes években nemzetiszocialistává kapcsolódik össze, az nem következik szükségképpen se neveltetéséből, se életútjából.

Nem lenne igazságos azt állítani, hogy Csurka már 1956-ban is egy szélsőjobbaldali eszmény jegyében szerette a budapesti felkelőket. Még hamisabb az a beállítás, amely szerint természetes, hogy Csurkának 1956 tetszik, hiszen az nem volt egyéb, mint a népharag és a fehérterror együttese. Senkinek sincs joga magát utólag Csurkával igazolni. Csurka se 56-ban, se 57-ben, amikor aláírta a tiszt által elé tett papírost, se a Kádár-kor tündöklésében, amikor sikerdarabjait írta, se a nyolcvanas években, amikor politikusi pályára lépett, nem volt se titkos, se nyílt szélsőjobbaldali. Nem volt érzelmeit és eszméit titkoló ügynöke se a kádári hatalomnak, akármit is írogatott jelentéseiben, de nem volt elszánt ügynöke valamiféle nemzeti-szocializmusnak se.

Csurka nem alámerülő alkat. Nem tartozik azok közé, akik valamikor elszánják magukat a mélybe bukásra egy eszme, vagy inkább egy életforma alapján, hogy aztán kicsit elkülönülve a visszafojtott lélegzettől húsz-huszonöt év múlva felbukkanjanak. Csurkának nem volt „eszméje”, nem volt „módszere”. Ezért azután nem is válhatott eszmét, vagy módszert. Nem volt hová alámerülnie, ha egyáltalán létezik ilyen alámerülés. (Alá lehetett merülni a jól-rosszul megmaradt keresztény úri középosztályba életforma alapján. Összejárás, uszodai, múzeumi, szerkesztőségi, templom utáni csevegés, közös emlékek és élmények. Kirándulások, biciklitúrák, gyerekek együtt séáltatása. Ha kell, „fehér segély”. Mindenki ismer mindenkit, apát és nagyapát, az egész „jó családot”, a modort, az öltözködést, a kalapemelést. Csurka nem tartozott ide. Alámerülhetett volna, vagy inkább visszabukhatott volna egy plebejus alsó világba, az ismeretlenségbe. A kisvárosi tanító, nép-művelő, a kétkezi munkás, a kisember világába. Csakhogy akkor valóban minden elveszett, amiről korábban álmódott. Csurka nem akart visszatérni az ismeretlenségbe, az írás „alá”).

Mondhat bármit utólag. Egyetlen igazsága az, hogy „élni akart”, és ezért hajlandó volt bizonyos dolgokat megtenni. Dehogyan gondolt későbbi önmagára. Nem volt shakespeare-i hős, aki vesztett csata után a halálra, vagy „módszert váltva” a gazemberségre szánja el magát. 1956 veresége azt bizonyította számára, hogy milyen semmi egy nép a világ szemében. A nép „megalkuvása” arra indította, hogy nincs tovább. S végül, saját megalkuvása csak annyit jelentett, hogy belátja, neki sincs tovább, és hiába hiszi magáról, hogy már valakivé lett, bizony senki és semmi ő a hatalom szemében. Tudhatta és láthatta, hogy ő a százezeregyedik, akivel szórakoznak, érezhette, hogy még arra se méltatják, hogy komolyan vegyék, hogy féljenek tőle, vagy erkölcsi dilemmáit felszínre engedjék. Nehéz persze ma beismernie, hogy nemcsak hősnek nem bizonyult adott helyzetben, hanem egész életében semmire se tartotta a hatalom. Módszere nem neki, hanem a hatalomnak volt. Méghozzá egy nagyon-nagyon alacsony rangú hatalomnak. Nagy Imrétől vagy Bibó Istvántól, Donáth Ferencről vagy Déry Tibortól még a szovjetek, még Kádár János is tartottak. Csurkától az őrmester se. S Csurka utólag igazolta is, hogy az őrmesternek volt igaza.

CSURKA BUDAPESTI KÁVÉHÁZA

Az író Csurkának Budapest, és a budapesti, mi több, a kávéházi „társasági élet” 1956 utáni legnagyobb élménye. A legvidámabb, legszellemesebb, legélnivágóbb írói, szerkesztői kör fogadta be. Olyan emberek, akik nemcsak ragyogóan írtak, csiszoltan szerkesztettek, s tudtak órákon keresztül villogóan csevegni, barátaikat és ellenségeiket megszólítani, de akik együtt rázták az öklüket a lóversenyen, kártyáztak, ittak, tartottak közös kulcsú lakást vagy faházat a nők miatt, akik mindig kölcsönöztek a saját semmijükből, és ugyancsak leteremtették a másik darabját, cikkét, versét, ha úgy tetszett. Csurka sohasem lett volna jó író Réz Pál és Domokos Mátyás nélkül, Zelk vagy Örkény, Eörsi, Galsai vagy Kormos hatása nélkül. R. P. mondta róla később kicsit keserűen: „Ő

MAGYAR ALAKOK

volt a legtehetségesebb, ő a legjobb. Csoóritól senki nem várt semmit, na de Csurkától! Tudott írni, és ami még fontosabb, tudott gondolkodni.” Csurka csak Budapesten érezte jól magát, s legfeljebb Szigligeten, ahová magával vitte Budapestet. Nem álcázásból írt „körúti darabokat”. Nincs egyetlen hiteles sora a faluról, ha egyáltalán ír róla. Róla is elmondhatta volna Révai József, mint Nagy Lajosról, hogy kávéházi író. [...]

Üzenet kockás papíron

A KÉNYELMETLEN EÖRSI

Eörsi mélyvörös levélpapíron kap barátnéitól üzenetet. Más kor, más nemzedék. Én bizony kitépett, kockás papíron kapok leveleket. Azokban szomorúság, kétségbeesés, kérések: ha már segíteni nem tudok, legalább hallgassam meg őket. Nincs munkájuk, beteg a gyerekük, bandák veszik el a szociális segélyeiket, egy szobában kuporognak heten. Gondolkodom: szocialista, vörös volnék, hogy sajnálom őket. Mert azt tudom, hogy nem keresztényi érzületből teszem. Nem is a nemzeti érzés hajt, amikor ide-oda telefonálok, levelet írok, pénzt könyörgök, hogy legyen a „mi kis magyarjainknak”, hogy „ki ne haljon a magyar”. Valószínűleg a marxista metély, a baloldali nosztalgia az, ami nem hagy nyugodni. Mert hiába tudom, hogy amit látok, az a modernizáció ára, hiába vagyok meggyőződve arról, hogy jogos egyeseknek milliókkal, másoknak pedig a nagy semmivel rendelkezniük – összeszorul a gyomrom. Avétos baloldali? Ki tudja. Egy biztos: nem lesz belőlem jó rendszerváltó. Ahogy nem voltam jó rendszertartó se.

Mindez arról jutott eszembe, hogy ez a mindenkit piszkáló, tenyérbemászó Eörsi István, aki mindig a begyében volt a hajdani rendszertartóknak, most is milyen sikeresen bekerült az új rendszerváltók – legyenek azok konzervatívok, keresztény és nemzetiek, liberálisok, szociálliberálisok, szocialisták, koraérettek vagy szenilisek – legutáltabb tíz emberének listájára. Tehetséges ember. Emlékszem, hogy mennyire igyekeztek elhessegetni maguktól, mint kellemetlen darazsat Kádár János oszloptartói. Most pedig fideszes heveséggel és emdéefes brutalitással, szadis fölényvel és maszopos tudomásul-nem-vétellel bánnak el vele. Megérdemli. Kutya kellemetlen fickó. Bevallom, hogy szívem szerrint én is belerúgnék. Belerúgnék azért, mert tudom, hogy vigyorog bekötött összegyűjtött műveimen, összes múltbéli, jelenkori és jövőbeni kinyilatkoztatásomon, lelkeszi modo-

romon. Belerúgnék, mondom, ha nem tudnám, hogy éppen erre vár. Imádná. Diadalmasan kuncogna.

Nem szeretem Eörsi írásait. Nem kedvelem Eörsi nézeteit. Feltehetőleg őt magát se kedvelném, ha ismerném, de nem ismerem. Tisztelem Eörsi írásait. Elfogadom a nézeteit. És ismeretlenül ismerősen nem fogok róla személyes feltételezésekkel élni. Nem teszem annak ellenére, hogy Eörsi hihetetlenül személyes.

Mit nem szeretek az írásaiban? Azt a publicista, azt az írói dühöt, amivel vérig és halálíg akar sérteni. De tisztelem is érte. Tudom, hogy ugyanő állja a vérig és halálíg menő sértéseket. Nem szeretem a kérlelhetetlenségét. Ez a kérlelhetetlenség egyszerre alapozódik egy morális kihívásra és egy doktrinér elvi folyamatosságra. A morális kihívás: én megtettem a magamét. Te, ti többiek mit tettetek ezalatt. Én emlékezem: rád, rá, mindannyiunkra. Te és ti szeretnétek elfelejteni korábbi magatokat. Az elvi folyamatosság doktrinérsege abban áll, hogy elvárja vitapartnereitől, mindannyiunktól, hogy maradjon egy folyamatos, mindenre mindenkor választ adó világgképünk. Ennek nem kell azonosnak lennie a tegnappal. De adjon számot ki-ki arról, hogy mivé alakította át tegnapi következetes világgképét, hogyan lett abból a mai következetes világgképe. Ha pedig ez a világgkép szilánkokra tört, akkor szilánkokra tört maga az ember is.

Eörsi elvárta volna a konfessziót. Elvárta volna, hogy bevallják, bevalljuk, legalább magunknak, hogy mivé lettünk. Eltorzult alkatunkat, zsákutcás városainkat és falvainkat, labirintus irodáinkat. Miért várjuk el a munkanélkülivé vált, semmit se értő szerencsétlennektől, hogy szembenézzenek a „rendszerváltással”, hogy bevallják maguknak, nincs rájuk többé szükség, amikor mi, az akkor is felül lévőek nem tesszük ezt meg. Tiszteletre méltó kérdés. Igaztalan. Igazságtalan, amennyiben az elmúlt rendszer embereit, mindannyiunkat csak csinálóként és kiszolgálóként tart számon. Nagyjainkat bukott erkölcsi hősként. Nem szeretem ezt a kérdésfeltevést, ahogy nem szerettem Csukától se, aki hasonló-

Ferenc – az ember az ilyesmivel nem él vissza, elvégre az elvtársnő az életét kockáztatta ezzel a látogatással, no de azért amikor indul kifelé, akkor az ember utána néz, nem igaz?” Helyeseltem. „Hát a János – mondta Donáth –, a János nem nézett utána, fiatal korában sem érdekelte az ilyesmi.” Ezzel aztán Donáth – és Eörsi – mindent elmondott nekem az illegalitásról, a börtönről, és arról, hogy hogyan válhatott Donáth az ellenzéki csoportok békítőjévé. Embereket látott maga előtt. Megítélte őket, de nem ítélte el. Eörsinek Shakespeare jut eszébe Donáth történetéről. Igaza van. Shakespeare tudott így egyetlen belépővel egy embert jellemezni.

Eörsi professzionista publicista. Ember és magyarnarancsos ifjú legyen a talpán, hogy nála élesebb vágásokat helyezzen el valakin. A hivatásos publicista sokat ír, de valójában egy-két cikkért, egy-két mondatért emeli fel a tollát. A sok-sok betű arra szolgál, hogy mintegy megtévessze az ellenfeleket, hogy saját szavaiból, mondataiból egy olyan nyelvet alkosson, amely az olvasót azonnal rá emlékeztesse. Ahogy egy író, egy publicista öregszik, úgy akar menekülni már saját nyelvéből. „Mi is, idősebbek, akik ama régibb nemzedékből jöttünk, mennél tovább haladunk a korban, annál zavaróbbnak érezzük a szavakat, melyek magunkból, a saját egyéniségünkől jönnek tollunk alá: mint ahogy zavaró a zúgás vagy csengés, mely saját fülünkől jön, mikor valami fontos üzenetre vagy felénk hangzó zenére akarunk inkább figyelni. A műre akarunk inkább figyelni és nem önmagunkra...” - írja 1933 október 16-án Babits. Eörsi nem öregedett. Egyénisége a műve, műve az egyénisége. Eörsi-publicisztikát ír. Hitvitázó, aki le akarja győzni a másik hitvitázót.

A publicista Eörsi sohasem vív kiélezetlen kardokkal, egyetlen párbaja se végződik megegyezéssel, jegyzőkönyvvel. De mint gyakorlott vívó várja az igazi ellenfelet és azt a lehetőséget, hogy mestervágásait bemutathassa. Bármennyire is a publicisztika korát éljük, Eörsinek nem könnyű komoly ellenfelet találnia. A publicisták ki is térnek egymás

elől. Hiába próbálja megvívni Esterházyt – „Ne finnyáskodj Péter” –, az ellenfél láthatatlanul kitér. Gazi és még egyszer Gazi kínálja fel magát párbajra elegáns-könnyelműen. Csak lehet-e TGM-et ezekben az ügyekben komolyan venni. Így mestervágást csak Debreczeni Józsefen tud ejteni Göncz Árpád védelmében.

„Liberalizmus MDF-módra” – írja Debreczeni 1992. tavaszi, a köztársasági elnököt támadó cikkére a választ. Debreczeni ekkor publicista pályájának csúcspontján állt. Nemcsak saját pártjában, de a közvéleményformáló értelmiség jelentős részében az a vélemény alakult ki Debreczeni sorozatos publicisztikai kapcsán, hogy itt egy valódi tehetség kér helyet, aki azon a páston kíván harcot vívni, amely az igazi publicisztika pástja. Nem burkolózik magyarfórumos, újmagyarországos szóködköbe, nem használ mérgezett tört. Mint Laertesnek, van valóságos sérelme, hajlandó is érte megküzdeni becsülettel. Nem szégyene Hamletnek, ha kiáll ellenében.

„Göncz Árpád téved, amikor azt hiszi, hogy létezik. Valójában Antall József találta ki őt egy híves, borongós őszi nap, amikor beült hozzá az únalom.” Így kezdi Eörsi. Mestervágás. Nem Debreczenit vágja meg, hanem a mögötte álló, Laertes vasát méreggel kenő királyt. Becsülöm ezt a vágást. Eörsi rábizonyíthatja Debreczenire, hogy nem azért kap tőle találatot, mert rosszul vívott, hanem mert egy olyan interpretációt fogadott el, tett magáévá, amely hazug és tisztességtelen. Debreczeninek ugyanis nem lehet arról fogalma, hogy kinek, mikor és miért jutott eszébe Göncz Árpád, és a mérgezett változat nem származhat mástól, mint a Debreczeni mögött rejtelkedő Antall Józseftől. Mestervágás ez azért, mert Eörsi előre látja, hogy mit ér az MDF-liberalizmus, hogy a „liberális laertesekre” pontosan addig tartanak igényt a hatalom claudiusai, amíg le kell szűrni ellenfeleiket, legyen az a köztársasági elnök, a televízió és a rádió elnökei, vagy éppen az MDF-dúvad Csurka István. És minden tisztelem Eörsié, aki a második bekezdésben visszafogja a kardját: „Legalább azt elismerhetné Debreczeni, hogy ez

nem volt szép tőle.” Nem kér tőle többet, mint mindannyian. Sajnálja. Nem lenézően, nem fölényeskedve. Valóban sajnálja. Mintha megérezné, hogy Debreczeni ezzel a cikkel kizárta, halálra ítélte magát. „Fiatal vagy te még a halálra!”

Fene tudja, hogy kacagunk-e még az Eörsi-publicisztikákon. Ahogy ő komorul, úgy vagyunk mi is egyre komorabbak. Igaz, nem röhincselünk és idézgetünk Esterházyból, Váncsából, Megyesiből se. Meggonoszodtunk. Emlékeztem Eörsinek egy régi fordítására. Fellapoztam.

„Falamon függ egy japán famaszka, / Egy gonosz szellemé
arannyal befestve. / Részvéttel nézem / Homloka kidagadt
ereit, melyek jelzik, / Milyen megerőltető gonosznak lenni.”

